

2023/2112(INI)

14. 9. 2023

NÁVRH ZPRÁVY

o evropském historickém vědomí
(2023/2112(INI))

Výbor pro kulturu a vzdělávání

Zpravodaj: Niyazi Kizilyürek

OBSAH

	Strana
NÁVRH USNESENÍ EVROPSKÉHO PARLAMENTU	3
VYSVĚTLUJÍCÍ PROHLÁŠENÍ.....	7

NÁVRH USNESENÍ EVROPSKÉHO PARLAMENTU

o evropském historickém vědomí (2023/2112(INI))

Evropský parlament,

- s ohledem na článek 165 Smlouvy o fungování Evropské unie,
 - s ohledem na své usnesení ze dne 19. září 2019 o významu evropské paměti pro budoucnost Evropy¹,
 - s ohledem na své usnesení ze dne 2. dubna 2009 o svědomí Evropy a totalitě²,
 - s ohledem na nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) 2021/692 ze dne 28. dubna 2021, kterým se zavádí program Občané, rovnost, práva a hodnoty a zrušují nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) č. 1381/2013 a nařízení Rady (EU) č. 390/2014³,
 - s ohledem na studii vypracovanou pro parlamentní Výbor pro kulturu a vzdělávání s názvem „Evropská historická paměť: politiky, výzvy a perspektivy“⁴,
 - s ohledem na studii vypracovanou pro parlamentní Výbor pro kulturu a vzdělávání nazvanou „Evropská identita“⁵,
 - s ohledem na článek 54 jednacího řádu,
 - s ohledem na zprávu Výboru pro kulturu a vzdělávání (A9-0000/2023),
- A. vzhledem k tomu, že složitá, sporná a konfliktní zatížená minulost Evropy představuje pro evropskou integraci jak výzvu, tak i příležitost;
- B. vzhledem k tomu, že křivdy založené na pohlaví, přesvědčení a etnickém původu jsou nedílnou součástí evropských dějin po mnoho staletí, a to i v podobě antisemitismu a protiromského smýšlení;
- C. vzhledem k tomu, že historie nesmí být nikdy relativizována, zkreslována nebo falšována pro politické účely;
- D. vzhledem k tomu, že popírání historie představuje velkou hrozbu, která podněcuje nedůvěru a konflikty mezi lidmi a národy a podryvá úsilí o rozvoj historické spravedlnosti a usmíření;

¹ [Úř. věst. C 171, 6.5.2021, s. 25.](#)

² [Úř. věst. C 137 E, 27.5.2010, s. 25.](#)

³ [Úř. věst. L 156, 5.5.2021, s. 1.](#)

⁴ [Studie „Evropská historická paměť: politiky, výzvy a perspektivy“, Evropský parlament, generální ředitelství pro vnitřní politiky, tematická sekce B – Strukturální politika a politika soudržnosti, duben 2015.](#)

⁵ [Studie „Evropská identita“, Evropský parlament, generální ředitelství pro vnitřní politiky Unie, tematická sekce B – Strukturální politika a politika soudržnosti, duben 2017.](#)

- E. vzhledem k tomu, že vyrovnání se s minulostí vyžaduje co největší nestrannost, objektivitu a odstup jak ve vědeckém historickém bádání, tak v politické oblasti;
- F. vzhledem k tomu, že historická paměť zahrnuje výraznou míru subjektivity, neboť volba toho, na co vzpomínat a jak bude minulost vykládána, nutně zahrnuje hodnotové úsudky;
- G. vzhledem k tomu, že ačkoli můžeme hovořit o „historických skutečnostech“ doložených odbornou historickou prací, neexistuje jediná monolitická, nezpochybnitelná a věčná „historická pravda“, kterou by si jedna konkrétní skupina nebo národ mohly monopolizovat a činit si na ni výlučný nárok;
- H. vzhledem k tomu, že podpora kritického historického vědomí napříč hranicemi prostřednictvím vzdělávacích a jiných prostředků má zásadní význam pro to, aby se Evropané mohli vyrovnat se svou minulostí, sebejistě čelit současnosti a pracovat na společné budoucnosti;
- I. vzhledem k tomu, že evropské historické vědomí je chápáno jako individuální i kolektivní schopnost a dovednost porozumět historii, (sebe)kriticky ji hodnotit a poučit se z ní, a lépe si tak uvědomovat, že minulost, současnost a budoucnost jsou neoddělitelně provázány a existuje mezi nimi vzájemná závislost;

Rizika a příležitosti spojené s evropskou (temnou) minulostí

1. uznává, že různorodá a často rozporuplná historie evropských národů a států činí veškeré úsilí o vnímání dějin na nadnárodní politické úrovni obtížným a případně nebezpečným úkolem a že pokusy o regulaci toho, jak připomínat a interpretovat minulost, se vždy ukazují jako problematické;
2. zdůrazňuje potenciál zásady *historia magistra vitae* („historie učitelka života“) a považuje zejména temné stránky evropské historie – včetně totality, rasismu, šovinismu a kolonialismu – nejen za důraznou připomínku minulých chyb, jejichž opakování je třeba zabránit, ale také za výzvu ke společnému úsilí o vytvoření demokratických a inkluzivních společností v Unii i na celém světě;
3. domnívá se, že odpovědné, fakty podložené a kritické pojetí historie je nezbytnou podmínkou pro politiku všech demokratických orgánů, aby se tak dnešní i budoucí generace dozvěděly o minulých úspěších i selháních, posílil se veřejný diskurz založený na sebereflexi a podpořilo se porozumění a usmíření v rámci konkrétních sociálních skupin, národů a států i mezi nimi;

Politika minulosti v Evropské unii – kritické hodnocení

4. zdůrazňuje, že je třeba poctivě posoudit „politiku minulosti“ EU, jejímž prostřednictvím se EU snažila legitimizovat evropský projekt a posílit evropský pocit sounáležitosti, přičemž je třeba uznat jak úspěchy, tak stávající nedostatky;
5. všímá si řady minulých a současných evropských iniciativ na podporu společné evropské historické paměti, včetně Dne památky obětí holokaustu, Evropského dne památky obětí všech totalitních a autoritářských režimů, vytvoření zvláštní složky

věnované historickému povědomí v bývalém programu Evropa pro občany a současných programech Občanství, rovnost, práva a hodnoty (CERV), a různých usnesení Parlamentu, jako je usnesení ze dne 19. září 2019 o významu evropské paměti pro budoucnost Evropy;

6. vyjadřuje znepokojení nad tím, že v Unii stále dochází k latentnímu soupeření a částečné neslučitelnosti mezi různými paměťovými konstrukcemi a kulturami historického povědomí, zejména mezi západní a východní Evropou;
7. uznává, že skutečnost, že Unie líčí svůj příběh zejména *ex negativo*, kdy hrůzy minulosti a zejména národní socialismus a stalinismus slouží jako „negativní základový mýtus“, navozuje silný pocit smysluplnosti evropského projektu, avšak nese s sebou riziko rozvoje teleologického a zjednodušujícího černobílého pojetí historie, které případně může bránit plně informovanému pochopení složité minulosti Evropy a snižuje motivaci ke zpochybňování stereotypů a „nedotknutelných“ příběhů historie jednotlivých národů;

Cesta k informovanému historickému vědomí v Evropě

8. uznává potřebu širšího a celostnějšího chápání evropských dějin, aby tak mohlo vzniknout (sebe)kritické evropské historické vědomí, zejména tím, že se rozšíří zaměření současných iniciativ týkajících se evropské historické paměti;
9. zdůrazňuje, že je důležité opustit evropskou „kulturu připomínání“, která funguje zejména shora dolů a jejímž základem je definování toho, co by si Evropané měli pamatovat, a směřovat ke „kultuře vzpomínání“, která funguje zdola nahoru, vychází od občanů a je založena na společných evropských zásadách a hodnotách, a že je třeba soustředit se na rozvoj kapacit pro kritické „přepracování“ minulosti na vnitrostátní a evropské úrovni;
10. uznává, že je zásadně důležité přistupovat k evropské minulosti na základě stěžejních evropských hodnot, jako je humanismus, tolerance, demokracie a právní stát, a vytvořit otevřenou diskusi, která rovněž umožní řešit složité otázky národní historie a zajistí vzájemné porozumění a usmíření jak v rámci evropských národů, tak mezi nimi;
11. vyzývá členské státy, aby revidovaly stávající učební osnovy a metodiky výuky s cílem přesunout pozornost od národních dějin na evropskou a celosvětovou historii, aby se tak přenesl větší důraz na nadnárodní historické povědomí, zejména tím, že se umožní více výkladů stejného historického období a téže události a podpoří se odpovídající styly výuky, které v rámci předávání znalostí upřednostňují reflexi a diskusi a jež se řídí obecným cílem, kterým je zajistit, aby se studenti učili spíše „jak myslet“ než „co si myslet“;
12. vyzývá členské státy, aby zajistily individuálně nastavenou (historickou) odbornou přípravu učitelů, která by jim umožnila pochopit nadnárodní aspekty historie, poskytovala odpovídající didaktické postupy a zásady moderní výuky a zaměřovala se především na utváření mladých lidí se schopností sebereflexe;
13. vyzývá Komisi a členské státy, aby posílily nástroje, které jsou v současné době na evropské úrovni k dispozici, s cílem podpořit (sebe)kritické evropské historické vědomí, zejména program Erasmus+, který podporuje mobilitu a mezikulturní učení jakožto

klíčové nástroje ke zlepšení porozumění ostatním kulturám a národům, a program Občané, rovnost, práva a hodnoty, jenž podporuje nadnárodní projekty spojené s připomínáním historických událostí a podněcuje občanskou angažovanost;

14. požaduje, aby evropské orgány, členské státy, vzdělávací instituce a subjekty občanské společnosti zintenzivnily úsilí o to, aby se vyhnuly veškerým pokusům o zneužívání historie k politickým účelům a takovéto pokusy odrážely, a aby bojovaly proti popírání historie, a to jak v Evropské unii, tak i mimo ni;

Výhled: odkaz minulosti a budoucnost EU

15. podporuje myšlenku „kultury vzpomínání“ a historické vědomí, která je založena na společných evropských hodnotách a postupech v přístupu k minulosti, ale zároveň se vyhýbá jakémukoli nepřiměřenému zplošťování nebo zjednodušování historie;
16. doufá, že na základě kritické sebereflexe týkající se historie a historické odpovědnosti na národní úrovni se může zrodit skutečně evropská podnětná diskuse o minulosti našeho kontinentu, aniž by historie byla zneužita k mocenským politickým účelům;
17. předpokládá, že národní kolektivní vzpomínky nakonec přispějí k evropské veřejné sféře a stanou se její součástí, přičemž národní kultury historického povědomí se budou namísto toho, aby mezi sebou soupeřily, vzájemně doplňovat, a že přístup k historii se stane spíše občanskou otázkou, nikoli politickou;

o

o o

18. pověřuje svou předsedkyni, aby předala toto usnesení Radě a Komisi.

VYSVĚTLUJÍCÍ PROHLÁŠENÍ

Vnitřní hodnota „historického vědomí“ vyplývá ze základního předpokladu, že znalost historie není pouze hodnotou sama o sobě, ale je základem našeho chápání současnosti a navíc vede i naše úsilí utvářet budoucnost.

Historické vědomí nám totiž pomáhá interpretovat minulost, ale usnadňuje nám také porozumění tomu, kdo jsme, kde se nacházíme, v jaké době žijeme a jaký je náš podíl na pokračování příběhu, který se nakonec zapíše do dějin. Jinými slovy, historické vědomí nejenže pomáhá rozvíjet vnímavost vůči minulosti a porozumění této minulosti, ale také zvyšuje naše povědomí o sobě samých jako Evropanech v souvislosti s dějinami.

Kritický přezkum minulosti by se však neměl omezovat na zdůrazňování obětí autoritářských a totalitních režimů; měl by přehodnotit všechny temné stránky evropských dějin, včetně kolonialismu, rasismu, porušování lidských práv a genderově podmíněné historické nespravedlnosti.

S ohledem na výše uvedené je tedy tato zpráva Evropského parlamentu o „evropském historickém vědomí“ rozdělena do čtyř částí:

- První část (*Rizika a příležitosti spojené s evropskou (temnou) minulostí*) uznává význam odpovědného a kritického přístupu k historii k jako *nezbytné podmínce*, k jako přirozené potřebě poučit se z naší minulosti.
- Druhá část (*Politika minulosti v Evropské unii – kritické hodnocení*) zdůrazňuje nebezpečí rozvoje teleologického a zjednodušujícího narativu historie, v němž hrůzy minulosti slouží jako „negativní základ“ evropské integrace.
- Třetí část (*Cesta k informovanému historickému vědomí v Evropě*) vytyčuje za cíl dobře informované historické vědomí v Evropě a nastiňuje možné způsoby, jak tohoto cíle dosáhnout.
- Čtvrtá a poslední část (*Výhled: odkaz minulosti a budoucnost EU*) rozvíjí myšlenku nové „kultury vzpomínání“, která podporuje historické vědomí založené na společných evropských hodnotách a postupech.

1. Rizika a příležitosti spojené s evropskou (temnou) minulostí

Jak při několika příležitostech správně připomněl Jacques Delors, evropští občané „se nemohou zamilovat do jednotného trhu“ (1989).¹ K tomu, aby se vybudoval pocit společné sounáležitosti, je nezbytné pracovat na kolektivní paměti, neboť kolektivní paměť je ústředním aspektem vytváření a posilování identity každé skupiny.

Jediná konkrétní evropská kolektivní paměť však neexistuje. Vzpomínky národů a občanů, kteří tvoří EU, jsou plné válek, konfliktů a sporů. Abychom vytvořili kolektivní paměť,

¹ Delors, Jacques (1989). *Prohlášení o hlavních rysech politiky Komise, které v Evropském parlamentu představil předseda Komise Jacques Delors, a odpověď na následnou parlamentní rozpravu*. Lucembursko: Úřad pro publikace Evropských společenství (Bulletin Evropských společenství; příloha 1/89), s. 6.

musíme v procesu *Vergangenheitsbewältigung* („vyrovnání se s minulostí/ práce na ní“) zejména kriticky a smysluplně napravit minulost jak na úrovni členských států, tak na úrovni EU.

2. Politika minulosti v Evropské unii – kritické hodnocení

Z historického hlediska bychom neměli Evropu považovat za homogenní civilizaci a geopolitický prostor. Tento druh vnímání minulosti, jak Norbert Elias poznamenal už v roce 1939, vychází z tradice orientalismu, kolonialismu a antikomunismu.² Hlavním cílem evropských politik v oblasti paměti nesmí být rozvoj imaginárního pocitu společné minulosti, ale jasné směřování do budoucnosti EU a posílení společného pocitu evropské sounáležitosti.

Giorgio Agamben správně tvrdí, že pokud má myšlenka Evropy nějaký význam, spočívá v tom, že Evropané – na rozdíl od Asijců a Američanů – „mohou získat přístup ke své pravdě pouze prostřednictvím konfrontace s minulostí, pouze tak, že si vypořádají účty se svou historií“.³

Jak v roce 2013 prohlásil předseda Evropské rady Herman Van Rompuy: „V Evropě někdy přehlízíme váhu nedávných dějin; to, jak na nás lidé v některých částech světa nahlíží“.⁴ Dvě studie, které byly vypracovány na žádost parlamentního Výboru pro kulturu a vzdělávání nazvané „Evropská historická paměť: politiky, výzvy a perspektivy“ a „Evropská identita“⁵, z nichž vychází i tato zpráva, jasně ukázaly, že i když se často v oficiálních rozpravách EU odkazuje na minulost, složitým otázkám minulosti se na evropské úrovni nevěnuje dostatečná pozornost.

Je pravdou, že Evropská unie má v některých případech tendenci v zájmu hospodářské spolupráce a zájmů opomíjet vzpomínky na krutost evropského kolonialismu a imperialismu. Je nanejvýš důležité, abychom se vyhnuli tomuto druhu selektivního přístupu k minulosti a také se odvážili čelit mnoha nepříjemným otázkám naší historie.

Pravdou je však také to, že EU vyvinula vědomé úsilí, aby se s obtížnou minulostí Evropy vypořádala; podílil se na činnostech v oblasti paměti a na dosažení tohoto cíle vyčleňuje značné zdroje.

3. Cesta k informovanému historickému vědomí v Evropě

Musíme zabránit tomu, aby se evropská kolektivní paměť utvářela pouze na základě negativního mýtu, neboť to brání kritickému zkoumání minulosti.

Evropská unie je společenstvím osudu (*Schicksalsgemeinschaft*) a takto by měla být vnímána, nikoli jako společenství jediné společné kolektivní paměti. Právě tak je třeba vidět „historickou cestu“ Evropanů.

² Viz Elias, Norbert (1939). *Über den Prozeß der Zivilisation* (2 sv.). Basilej: Verlag Haus zum Falken.

³ Agamben, Giorgio (2019 [1942]). *Creation and Anarchy: the Work of Art and the Religion of Capitalism* (překlad: Adam Kotsko) Stanford, CA: Stanford University Press, s. 8.

⁴ Van Rompuy, Herman (2013). „Evropa ve světě“: *Přednáška předsedy Evropské rady Hermana von Rompuye na londýnské Regent's University* (EUCO 189/13), s. 6.

⁵ Prutsch, Markus J. (2015 [2. vydání]). *Evropská historická paměť: politiky, výzvy a perspektivy* Brusel: Evropský parlament, generální ředitelství pro vnitřní politiky Unie; Prutsch, Markus J. (2017). *Evropská identita* Brusel: Evropský parlament, generální ředitelství pro vnitřní politiky Unie.

V tom spočívá význam historického vědomí: jedná se o vhodný nástroj, který nám pomáhá koncipovat způsob, jakým chápeme historii, a to, jak se k ní vztahujeme; pomáhá uznat historickou povahu naší situace. Jinými slovy, pomáhá rozvíjet schopnost interpretovat a chápat minulost v podobě historie. Historické vědomí zvyšuje schopnost využívat zkušenosti a chápat současné okolnosti a souvislosti⁶. „Historie“ není výčtem minulých skutečností, ale význam, k němuž dospějeme na základě konceptualizace skutečností a jejich zpracování . Lze říci, že historie je „poznáním sebe sama“.

4. Výhled: odkaz minulosti a budoucnost EU

Činnost EU v oblasti paměti nesmí být využívána jako forma měkké síly k vyjadřování politických postojů nebo obraně politických zájmů. Přemýšlení o historii je formou orientace ve vztahu k současnému a budoucímu vývoji⁷. Hlavním účelem výuky historie by proto mělo být vytváření historického vědomí jako kolektivní i individuální schopnosti.

V obecné rovině tato zpráva hájí myšlenku „kultury vzpomínání“ a historického vědomí, které se zakládá na společných evropských hodnotách a postupech, pokud jde o přístup k minulosti, ale zároveň se vyhýbá jakémukoli zjednodušování historie.

⁶ Popa, Nathalie (2023). „How Meaning Making Cultivates Historical Consciousness: identifying a Learning Trajectory and Pedagogical Guidelines to Promote It“. V: *The Social Studies* 114:4, s. 139-159, zde s. 142f.

⁷ Nordgren, Kenneth (2019). „Boundaries of Historical Consciousness: a Western Cultural Achievement or an Anthropological Universal“. V: *Journal of Curriculum Studies* 51:6, s. 779-797, zde s. 791. 791.